

A kultúra finanszírozása Szlovákiában; a Kulturális Minisztérium és a Szlovák Matica jövője

Halvoník, Alexander: *Malý štát nemusí mať malú kultúru. (K problematike financovania kultúry.) = Slovenské pohľady, IV+117. roč. 2001. 9. no. 1–5. p.*

Rezník, Jaroslav: *Matica slovenská a inteligencia. = Slovenské pohľady, IV+117. roč. 2001. 9. no. 7–9. p.*

A szlovák állam területi kiterjedése és többnyelvűsége egyenesen megköveteli, hogy kulturális intézményei sokarcúak, e mellett minden szinten eredetiek és maximálisan hatékonyak legyenek. Ezzel szemben az a helyzet, hogy a kulturális területen mind kevesebb olyan igazi menedzser található, aki a pártok, csoportok és elit társulások pillanatnyi érdekei fölél tudna emelkedni. Helyettük meddő teoretikusok, a kultúra összetett jelenségét megérteni képtelen csinovnyikok tevékenykednek a területen. Az ő „racionalizálási” hajlamuk anomáliákat idéz elő a terület finanszírozásában, holott nyilvánvaló, hogy a kis államokban a kultúrát kiváltképp nem lehet „önfenntartóvá” tenni. Bennük a jelentős állami szerepvállalás „conditio sine qua non”-ja a kultúra fennmaradásának és gyarapításának.

Nem véletlen, hogy a már említett teoretikusoknak, ezeknek az inkompetens konjunkturális radikálisoknak nem konvenial a Kulturális Minisztérium és a Szlovák Matica munkálkodása: az előbbit meg akarják szüntetni (más tárcába beolvasztani), az utóbbi pedig eljelentékteleníteni, elsorvasztani.

A Kulturális Minisztérium megszüntetése/betagosítása dolgában Halvoníknak az a véleménye, hogy: „nem vagyunk annyira gazdagok, hogy ilyen olcsó megoldást válasszunk”. Ehelyett ezt a tárcát valóban át kellene alakítani azoknak a jelenleg el nem látott feladatoknak a kezelésére-irányítására, amelyek a kultúrára szolgáló financiaális folyamatok optimalizálásában, a prioritások kiválasztásában és a kulturális piac megszervezésében jelölhetők meg. Ezáltal fokozatosan megszűnnék az a helyzet is, hogy az általánosnak mondható forrásszegénység, titkos mellékvezetéseken át egyeseket és bizonyos csoportokat gazdagon tápláljon.

Jaroslav Rezník, a másik cikk szerzője a Szlovák Matica válságával foglalkozik. Felteszi a kérdést, hogy a hatalmi struktúrákat, függetlenül attól, hogy a szlovákság milyen államiságban él, miért irritálja meglehetősen gyakran az intézmény léte-működése. A válasza: ez az alapítók által az intézménybe oltott és mindmáig benne élő demokratikus arculat miatt esik meg újra. Ha a szlovákság előtt a demokratikus fejlődés perspektívái nyílnak meg, akkor a Szlovák Matica azonnal erőre kap. Ha viszont megritkul vagy elenyészik a demokrácia levegője, mindjárt hanyatlás indul meg benne.

A Szlovák Maticához eddig a nemzet értelmisége nemzedékről-nemzedékre egészen különleges viszonyt alakított ki. Részint azért, mert az intézmény „értelmiségi akaratból” jött létre, részint pedig azért, mert viszonzásként intenzíven támogatta ezt az értelmiséget. Ez a pozitív kapcsolat az utóbbi időben meggyengült. Az ok: az állam elvette a Maticától az összes gyűjteményét, amit a szakmai és kutatómunka beszűkülése követett.

A gyűjteményektől (az irodalmi archívumoktól, a könyvtártól, a múzeumtól stb.) való megfosztás előkészítéseként a Literárny týždenníkben (Irodalmi hetilap) és más orgánumban is éles vita folyt a Szlovák Matica státusáról. Számos olyan hozzászólás akadt, amely szerint az intézmény léte atavizmus, melyhez az egész világon nincs hasonló. A helyett, hogy az egyetemi-akadémiai értelmiség képviselői ráéreztek volna a Matica egyedülvalóságának értékeire, arra, hogy ez az intézmény volt szülőanyja a szlovák múzeumügynek és levéltárügynek, a színjátszásnak, a néprajznak, könyvkiadásnak, a közművelődés szervezésének és – nem utolsósorban – a szlovák nemzeti könyvtárnak. Mindeme

nemes feladat ellátása láttán legalább tiszteletet tanúsítottak volna iránta (pl. miért nem lehetett elnevezni a nemzeti könyvtárat Nemzeti Matica Slovenská Könyvtárnak), ridegen-hidegen elhatárolódtak tőle (megfelelően a „szocializmus időszaka” szocializálási gyakorlatának).

Rezník mondanivalója végén a szlovák írókhoz fordul, ahhoz a társadalmi csoporthoz, amelyik a Maticának „visszaadhatja, bár a történelem szarkalábjaival barázdáltan, tisztes és igazi arculatát. És ez a visszacsatolásban is érvényes: a mai társadalomban elbizonytalanodott írók partnert keresnek arra, aki hozzásegítené őket elvesztett céhbeliségük és méltóságuk megtalálásához. Ez volna az első garádicsa annak, hogy a Szlovák Matica beléphessen a földszintről a legalábbis az első emeletre vezető lépcsőházba. Ehhez rendelkezik minden előfeltétellel, mert rendelkezik a demokrácia attribútumaival, és az – mint tudjuk – generációkon átívelve is megnyilvánulhat.”

Futala Tibor

Szovjet megtorló akciók a lengyelek ellen

Gur'ánov, A. □.: Obzor sovetskih repressivnyh kampanij protiv polákov i pol'skih graždan. = Liptanov, A. V., Šajtanov, I. O. (sost.): Poláki i ruszkie: Vzaimoponimanie i vzaimoneponimanie. Moskva, Izdatel'stvo „Indrik”, 2000. 199–207. p.

A lengyel–orosz kulturális kapcsolatokat áttekintő legfrissebb tanulmánykötetbe azért került be A. Gurjanov áttekintő cikke, mert a legújabb kori események közül éppen a szovjet erőszakszervezetek által a lengyelek és más nemzetiségű lengyel állampolgárok ellen az 1930–1950-es években elkövetett tömeges megtorló akciók határozzák meg döntően a lengyel közvéleménynek Oroszországról és az oroszokról alkotott képét. E megtorló akciók következtében tömegesen kerültek lengyelek és más nemzetiségű lengyel állampolgárok szovjet lágerekbe és kényszerlakhelyekre, sokan közülük el is pusztultak. Az oroszországi közvélemény azonban ritkán veszi figyelembe ezt a tényezőt akkor, amikor szembeesül a lengyelek Oroszország-képével; sok orosz csak éppen hallott valamit Katyírról, de továbbra is úgy véli, hogy a németek lötték agyon a tizenötezer fogságba esett lengyel rendőrt és katonatisztet. A lengyel közvélemény tisztában van ezekkel az eseményekkel, legfeljebb az áldozatok számát túlozza el; az orosz közvéleményben azonban gyökeres fordulatra van szükség e téren: el kell ismerni, hogy az ország egész sor tömeges bűncselekményt követett el lengyel állampolgárokkal szemben, és ez rányomja bélyegét a mai lengyel–orosz viszonyra is.

A cikk azokra a dokumentált statisztikai adatokra támaszkodik, amelyeknek összegyűjtése a különböző szovjet belügyi szervek levéltári anyagának részleges megnyitása után vált lehetővé. A lengyelek elleni tömeges retorziók adatait több kutató munkája eredményeképpen 1997-ben tették közzé (Istoričeskie sborniki „Memoriala”. Vypusk 1: Repressii protiv polákov i pol'skih graždan. Moskva: Zven'â, 1997). Korábban e témával főleg az emigráns lengyel történetírás foglalkozott, s az 1939 szeptembere utáni megtorlások elszemdedőinek számát összesen mintegy kétmillió főre becsülte. Az újabban megnyílt szovjet levéltári források pontosabb és megbízhatóbb adatokat szolgáltatnak, amelyekre gyakorlati szempontból is nagy szükség van az egykori áldozatok rehabilitálási ügyeiben.

A levéltári adatok megerősítik azt az ismert tény, hogy a lengyelek elleni tömeges megtorlások hullámokban történtek. A megtorló akciókban különböző módszerekkel éltek, amelyek közül a legfontosabbak az alábbiak: